

הרב אשר יעקב וועסטהיים

דומ"ץ בי"ד מנשטער

בענין ברכה על רעידת האדמה

אוצר החכמה

א' פ' חיי שרה, ה'תשס"ג לכה"ע

דוקא היכא דאיכא רעדה גדולה שנופלים בתים וכו', או אפילו בכה"ג דניד"ד שהן רעדות חלשות, אעפ"כ הוו ג"כ בכלל זועות.

והנה ראיתי מוכא בשם ת"ח גדול שמסתימת הפוסקים שלא חילקו בזה נראה דיש לברך על כל רעידה, אפילו היכא דהויא רעידה חלשה.

אולם לענ"ד אינו כן ונחזי אנן, דהנה איתא בגמ' ברכות (דף נט עמוד א) ועל הזועות. מאי זועות? אמר רבי קטינא: גוהא. רב קטינא הוה קאזיל באורחא, כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא. אמר: מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו? רמא ליה קלא: קטינא קטינא, אמאי לא ידענא? בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו גוהא. אמר רבי קטינא: אובא טמיא כדיב הוא, ומיליה כדיבין. אי הכי — גוהא גוהא מיבעי ליה! — ולא היא, גוהא גוהא עביד, והאי דלא אודי ליה — כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה. ורב קטינא ידידיה אמר: סופק כפיו, שנאמר (יחזקאל כ"א) וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי. רבי נתן אומר: אנחה מתאנח, שנאמר (יחזקאל ה') והניחותי חמתי בם והנחמתי. ורבנן אמרי: בועט ברקיע, שנאמר (ירמיהו כ"ה) הידר כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ. רב אחא בר יעקב אמר: דוחק את רגליו תחת

בשבוע שעבר החל מיום שני היו בכל יום כמה פעמים ביום, רעידות אדמה חלשים, רק פה בעיר מאנשעסטער, אבל מורגשים בנענוע הבתים וכו', אבל לא בפתיחת האדמה ולא בנפילת בתים ושום היזק כי אם כנראה בחצר אחד נעשה חור באדמה, ונתעוררה השאלה אם לומר ברכה בכל פעם ופעם, או רק פעם אחת ביום, וזה אולי יהי' נוגע עוד — אשר תקותנו להשי"ת שלא יהי' כן — כי חכמי האומות אומרים שזה יימשך על כמה שבועות.

הנה נראה דיש מקום לומר דדי לומר פעם אחת ביום מאחר שהוחזק הענין לבוא כמה פעמים ביום, י"ל דלא גרע מרעמים היכא שלא נתפזרו העבים מפני שאז אינו מסיח דעתו ויודע שיכול לבוא עוד רעמים, וא"כ ה"ה כאן כיון שהוחזק שיבואו כמה פעמים ביום, הרי זה כאינו מסיח דעתו, דהיינו שיודע שמסתמא יבואו עוד — וא"כ כל זמן שלא הוחזק כן ג' ימים י"ל דאה"נ יש לברך בכל פעם שבא.

איברא דיש לדון אם בכלל יש חיוב ברכה כה"ג, דהיינו דיש לחקור אם רעידת אדמה כזה הויא בכלל הא דאיתא בשו"ע אורח חיים (סימן רכז סעיף א) על רעדת הארץ כו' אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית, ואם ירצה יאמר, בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם, די"ל דהיינו

גשמים נמצא רוח חזק כזה, אבל אינו באותה צורה, כי אם רוח לבד, כגון הנקרא אצלנו האריקין, אלא דקצת דחוק לפי"ז מש"כ "בשעת" הגשמים, דנראה דאינו בא אלא תיכף אחר הגשמים, ויש לע"ע].

הרי דשיטת הר"י דזועות היינו רוחות חזקות, ולא רעידת אדמה.

וז"ל הרמב"ם הלכות ברכות (פרק י' הלכה יד), על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שתשמע בארץ כמו ריחיים גדולים ועל האור שבאור שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב על כל אחד מאלו מברך ברוך שכתו וגבורתו מלא עולם, ואם רצה מברך עושה בראשית עכ"ל, הרי דיש לו פירוש אחר בזועות, דהיינו קול הברה וכו', ולא ביארו מפרשי הרמב"ם כוונתו, אבל עכ"פ אינו רעידת אדמה וגם לא רוחות, אבל ענין של קול גדול, ונראה דמקורו מדברי הגמ' הנ"ל דקאמר בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, וכן שאר הדיעות המוזכרות שם בגמ' לית לן יותר מזה שיש בהם ענין של קול גדול, ואף שאינו מבואר מקור לשון הרמב"ם דהוי כקול רחיים, מ"מ מבואר מקורו של הרמב"ם דהוי קול גדול.

וכן אי' בתשובות הגאונים החדשות — עמנואל (אופק) סימן קנז ד"ה והכין איסתברא, העתקתי לשונו באריכות בברכות נ"ט ע"א, וסו"ד כ' והכין קאמר רב אחא בר' יעקב שאותן מלאכים שהם קרובים לארץ שדומין מן השכינה כרגלים מן הגוף

כסא הכבוד, שנאמר (ישעיהו ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי.

אוצר החכמה

ומדברי הגמ' כאן אין שום רמז ורמיזא דזועות הוי רעידת אדמה, ורק זה מוכח מכאן דהוי דבר שיש בו קול רעש גדול, אלא דרש"י כאן פירש דהוי רעידת אדמה, וז"ל, גוהא — בלשונם קורין רעידת הארץ גוהא. גנח גוהא — ותגעש ותרעש, כלומר: נזדעזעת הארץ מאד מאד, גנח גוהא חדא מילתא היא, וכן הלשון. גוהא גוהא מיבעי ליה — שני פעמים היה לו להזדעזע, כנגד שתי דמעות. סופק כפיו — ומאותו קול מזדעזעת הארץ, שמצינו שכפיו סופק שנאמר גם אני כפי אל כפי (יחזקאל כ"א).

אבל נמצא בראשונים פירושים אחרים, דיעויין ברבינו יונה (על המשנה) שכ' וז"ל, ופירוש זועות רוחות חזקים שנושב בשעת הגשמים, ומה שחזר ושנה על הרוחות מיירי שלא בשעת הגשמים שפעמים אפילו שלא בשעת גשמים מגשב רוח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים, והיינו ששנו זועות אצל ברקים ורעמים מפני שהוא בשעת גשמים כמו הברקים והרעמים כו', עכ"ל לענינינו, הרי דס"ל דזועות הוו רוחות חזקים בשעת גשמים והוא רוח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים, אלא שגם שלא בשעת גשמים יש רוח כזה ונבאמת צ"ב למה נחלקו לשני דברים, דמה לי רוח חזק כזה בשעת גשמים או שלא בשעת גשמים, ולולא דמסתפינא אמינא דהוו באמת שני מיני רוח, דיש מין רוח חזק מאד הנקרא בלשוננו טארנידאו, והוא תמיד בא תיכף אחר גשמים, והוא נעשה כדמות משפך, והורס ועוקר כל מה שפוגע בו, גם בנינים יכול לעקור, וע"ז קאמר דגם שלא בשעת

הא כיצד יתקיימו שני כתובין הללו? בשעה שישראל עושין רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתיקנן תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה ואינה ניזוקת כלום בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואינן מוציאין מעשרותיהן כתיקנן המביט לארץ ותרעד אמר ליה בני חיך כך היא סברא דמילתא אבל כך עיקרו של דבר אלא בשעה שהקב"ה מביט בבתי תיטריות ובבתי קרקסיות יושבות בטח ושאנן ושלוה ובית מקדשו חרב הוא אפילו לעולמו להחריבו הה"ד שאוג ישאג על נוהו בשביל נוהו אמר רבי אחא בעון משכב זכר אמר הקב"ה אתה זיעזעתה איברך על דבר שאינו שלך חיך שני מזעזע אולמי על אותו האיש ורבנן אמרי מפני המחלוקת ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל אמר רבי שמואל אין רעש אלא הפסק מלכות כמה דאת אמר ותרעש הארץ ותחל מפני מה כי קמה על בבל מחשבות ה', עכ"ל.

הנה ממה שאמר בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואינן מוציאין מעשרותיהן כתיקנן המביט לארץ ותרעד, מוכח דהכוונה דהארץ עצמה רועדת, וכן ממה שאמר רבי אחא חיך שני מזעזע אולמי על אותו האיש, משמע שהארץ עצמה מזעזעת.

וכן מוכח ממ"ש רבנן אמרי מפני המחלוקת ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל, ופסוק זה בא אחר הפסוק שכי' ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים אשר על פני ירושלים מקדם ונסקע הר הזיתיים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה,

נרחקים זה בזה ויוצא מבינים קול וזה הוא גוהא. ולא חכמי ישראל בלבד אמרו כן אלא הרבה מחכמי יונים וזולתם אמרו שיש עם העננים מלאכים ושרים ומהן קול רעמים וקול זועות ומהם בורקים ברקים, ואף מקרא כת' במלאכים (יחזקאל א, יג) ונגה לאש ומן האש יוצא ברק, הרי שפי' כדמשמע ברמב"ם דהיינו קול בחלל העולם, ואין לו שייכות לרעידת האדמה, וע"ע בערוך ערך גהא שפי' כעין מש"כ בתשובת הגאונים הזה.

ואי' בספר האמונות והדעות (מאמר ט ד"ה אבל השאלה) ומהם מי שיגיעהו כאש אוכלת עד מעמקי ארץ, כמו שעושים הזועות, ובהם הוא אומר, (איוב ל"א י"ב) כי אש היא עד אבדון תאכל, עכ"ל. משמע דזועות היינו מה שיוצא מראשי הרים ידועים אש וגפרית וכו' הנקרא אצלנו וואלקינאו, הרי פי' ג' בזועות. ויש לעיין איך נראה משמעות זה בגמ' הנ"ל.

איברא דמה שפי' רש"י דזועות הוי רעידת אדמה נראה דמקורו בדברי הירושלמי בפ' הרואה, וז"ל: תני בר קפרא מתריעין על הזועות, שמואל אמר אין עבר ההן זיקא בכסיל מחריב העולם, מתיבון לשמואל ואנן חמיין ליה עבר, אמר להון לית איפשר או לעיל מינה או לרע מינה, שמואל אמר חכים אנא בשקקי שמיא כשקקי נהרדעא קרתי, בר מן ההן זיקא לית אנא ידע מה הוא וכי שמואל עלה לשמים, אלא על שם מי יספר שחקים בחכמה, אליהו ז"ל שאל לרבי נהוריי מפני מה באין זועות לעולם, אמר ליה בעון תרומה ומעשרות, כתוב אחד אומר תמיד עיני ה' אלקיך בה, וכתוב אחר אומר המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו,

בישעי' (ו, ד) וינעו אמות הספים מקול הקורא, ופי' שם רש"י ^{הוא} וז"ל: וינועו אמות הספים — אילות סיפי הם מזוזות הפתח שנמדדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזת ההיכל, מקול הקורא — ^{מור החסות} המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד) בו ביום עמד עזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבלועו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' (שם/במדבר יז) ולא היה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר ה' ביד משה בסנה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד) והוציאה מצורעת כשלג אף כאן צרעת פרתה במצחו, עכ"ל. הרי שהיה שם בקיעת הארץ כמו בקרח.

ועיי"ש ברד"ק בשם יש מפרשים שהסיפים נעו ממקומם אמות שונים או שלש כמו שהיו עכ"ד. הרי פירוש של הרעש שהבנין נע ממקומו.

וא"כ מוכח דהירושלמי פירש דזועות היינו בקיעת האדמה ממש, ובאופן שיש כזה פחד שנסים ממנו, כמו בקרח וברעש שבימי עוזיה המלך, א"כ מוכח דאינו רעידה בעלמא, כי אם באופן הנ"ל — וגם שרק על זה מתריעין, כמו שאמר בר קפרא, וכן מוכח ממה שציין בעין משפט בירושלמי שם על כך דבר קפרא למה ש"כ הרמב"ם (פ"ב מה' תענית הי"ב) והשו"ע (או"ח סי' תקע"ו ס"ד) על המפולת כיצד, הרי שרבתה בעיר מפולת

הרי דמיירי בבקיעת הארץ, והוא מה שקורין רעידת אדמה, ואח"כ כתיב ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש כימי עזיה מלך יהודה, ועיי"ש ברש"י ותרגום ורד"ק דמיירי בבקיעת ההרים ועשיית גיא ביניהם ושוב יגיעו חלקי ההרים זה לזה ויסתם הגיא, דז"ל הרד"ק, ונסתם גיא הרי — כשיבקע ההר ינוסו מפני קול הרעש וינוסו אל גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל כי הגיא שיעשה בבקעה ההיא יארך ויגיע אל אצל והוא שם מקום כלומר חוץ להרים תהיה הבקיעה עד אצל וינוסו שם שיחשבו להנצל חוץ להרים וימצאו שם גיא, עכ"ל. וכ' עוד, כי אחרי שיבקע הר הזתים יסתם אחר שעה או שעות או יום או יומים והזה יהיה יותר אות גדול שיסתם אחר שיבקע כי הרעש הנמצא בעולם שתבקע הארץ ממנו לא תסתם אחר כן וכן היה בקיעת הארץ לקרח ולעדתו שנסתמה הארץ אחר שנבקעה כמו שאמר ותכס עליהם הארץ וזה היה אות גדולה ופי' כי יגיע גיא הרים אל אצל העמק שנעשה בין שני חציי ההר כשיסתם יגע סתומו אל המקום הגבוה שבהר שלא תאמר שיסתם חציו או שני חלקיו אלא כולו יסתם עד המקום הגבוה שבהר ואצל עניני גבוה כמו ואל אצילי בני ישראל שענינו גדולי ישראל ומה שאמר הרים והר הזתים הוא הר אחד לפי שבבקעיתו נעשה שנים, עכ"ל. הרי שביאר שהרעש הנמצא בעולם שתבקע הארץ ממנו, א"כ פי' הרעש בימי עוזיה המלך הי' ג"כ בקיעת הארץ, וכדמוכח מקרא גופי' שדימה בקיעת ההרים להרעש שבימי עוזיה המלך.

וכן מוכח מדברי רש"י שציין שם שהרעש בימי עוזיה המלך הוא מה דכתיב

הפתאומית היוצא מן הענן ונקרא לניא"ר, וי"מ קול בקיעת הארץ, עכ"ל. ומוכח דפי' השני הוא פירושו של רש"י, דאל"כ הי' לו להביא דעת רש"י כדיעה שלישית, כדרכו בכל מקום, אלא ודאי שזהו דעת רש"י, וכדזכינו לברר כנ"ל.

[ויש כאן מקום עיון בדברי השו"ע, שהרי הטור הביא דעת רש"י וגם דעת הרמב"ם, ולא העיר הב"י כלל על מקור הדברים, ובשו"ע הביא רק דעת רש"י והשמיט דעת הרמב"ם, וגם הטור וגם השו"ע לא הזכירו פי' הרר"י, ובזה י"ל דס"ל דלא מסתבר שתחלק המשנה בין שני מיני רוחות, והכל כלול ברוחות דמתני'].

עכ"פ מוכח דזוועות דהוי רעידת האדמה להלכה הוי רק באופן של בקיעת הקרקע עם קול רעש גדול, וא"כ א"א לומר דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו רעידה חלשה בכלל, שהרי פירושו של זוועות הוא דוקא באופן המבואר לעיל, ורעידה חלשה אינה בכלל הגדרת שם זוועות, א"כ אין רא"י כלל מסתימת הפוסקים].

אשר על כן כל דברי האגרת הזאת להוציא לאור משפט הברכה על רעידות האדמה הנמצאים בעירנו כעת שאין בהם כי אם רעידה בעלמא, וב"ה לא נפילת בנינים ולא הריגות ח"ו, כן יעזור השי"ת הלאה שלא יהי' שום נזק מכל זה, אבל עכ"פ התעוררות לתשובה בענינים המבוארים בירושלמי, ועיין מדרש רבה פ' וירא מזה, מ"מ לענין ברכה ברור שאין מקום לברך עליהם, והמברך בשם ומלכות נראה דהוי ברכה לבטלה.

כתלים בריאים שאינן עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתענין ומתריעין עליה, וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומתריעין עליהן עכ"ל. הרי דרעש שהוא רעידת האדמה, כמו שפי' הרד"ק כנ"ל, הוא רעידת האדמה המפיל בנינים והורג, וזה פירושו של זוועות דאי"בירושלמי.

[איברא דהכ"מ שם לא מצא מקור לדברי הרמב"ם ולכן כ' דזה נכלל במפולת, ולכאורה צ"ע דהוא מפורש בירושלמי, אולם לפי מש"כ לעיל דדעת הרמב"ם כהבבלי דענין זוועות אינו רעידת אדמה כי אם קול גדול בחלל הארץ, שפיר לא הביא הכ"מ מקור משם, שאין בזוועות ענין של מפיל בנינים וכו' כי אם כמו רעמים, שיש בהם קול גדול אבל אינו מזיק].

גם מדברי רש"י עצמו שפי' זוועות שהוא רעידת הארץ הרי פירש שם בד"ה גנח גוהא, ותגעש ותרעש, כלומר נודעזעת הארץ מאד מאד, גנח גוהא חדא מילתא היא, וכן הלשון, עכ"ל. הרי שפי' שמה דקאמר רבי קטינא דזוועות היינו גוהא, פירושו ותגעש ותרעש, והיינו בקיעת הארץ כמו שפירש"י בעצמו בישי' כנ"ל, וכדברי הרד"ק כנ"ל ג"כ שרעש היינו בקיעת הארץ.

[ויש לע"ע בדברי הירושלמי למה מביא דברי שמואל לענין רוחות באמצע ענין של זוועות, ומזה יש קצת משמעות כדעת הרר"י. דזוועות היינו רוח חזק, וצלע"ע].

ועיין במאירי בברכות שם שפי' על זוועות וז"ל: ופי' בגמ' גוהא, וענינו האור